

ARKEOLOJİ, GEZİ, KÜLTÜR VE SANAT

ARKE

OCAK - ŞUBAT - MART 2017 - SAYI: 1 - 15 TL

Eğlence ve Yaşam Arasında Bir Dünya: Gladyatörler

*>Prof. Dr. Hüseyin Alanyalı İle Arkeoloji
Ve Gladyatör Oyunları Üzerine*

>Roma Dünyasında Gladyatörler

*>Eski Romalı Yazarların Gözünden
Gladyatör Dövüşleri*

>Gladyatör Sınıfları Ve Mücadeleleri

>Stratonikeia Gladyatörleri

*>Öğleden Sonra Ölüm:
Efesli Gladyatör Palumbos*

*>Efsaneden Gerçeğe
Kadın Gladyatörler*

*>Gladyatör Oyunları: Antik Çağda
Pazarlama Ve Rekabetin İzleri*

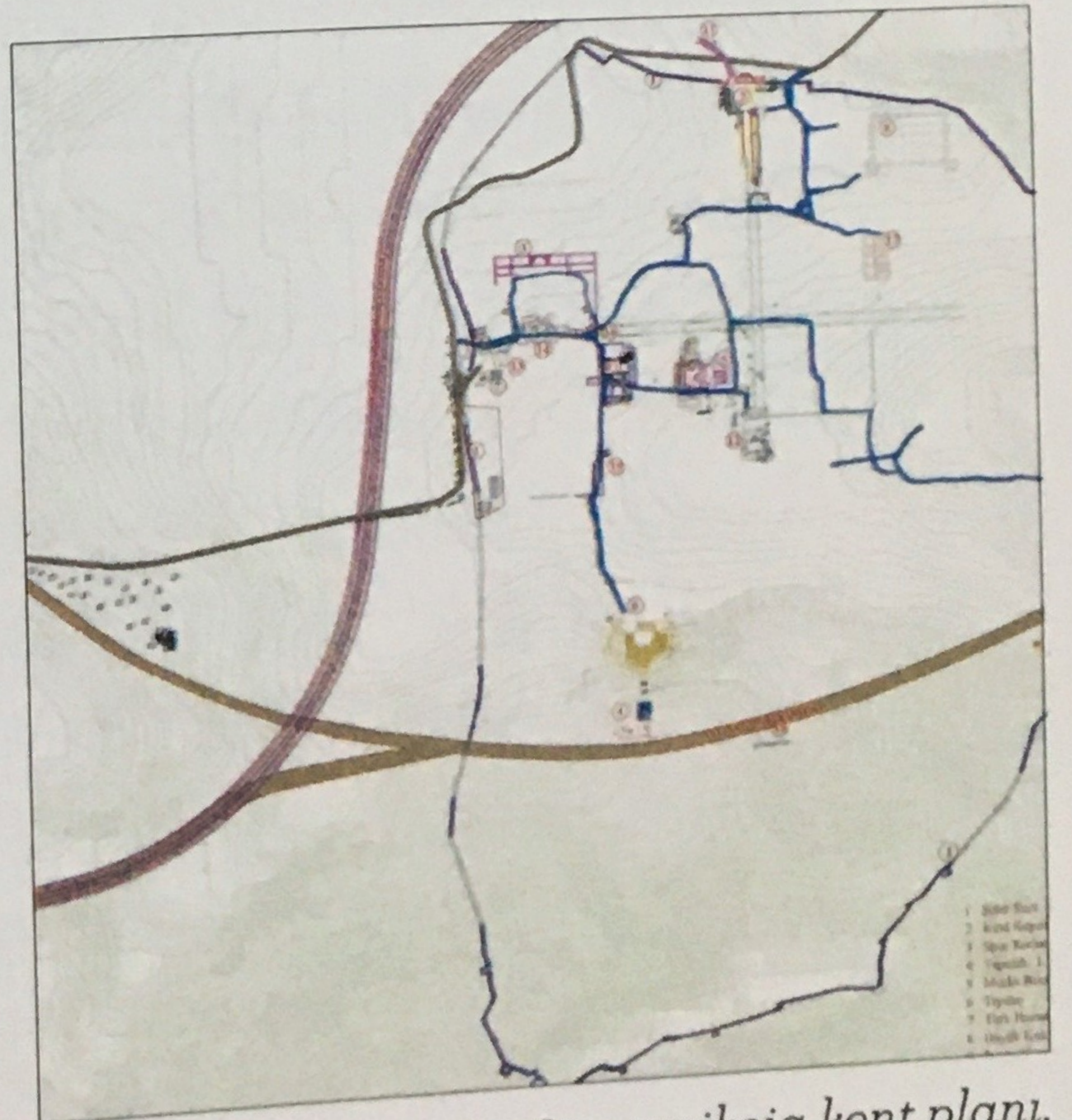

9 786055 147860

Stratonikeia Gladyatörleri

Karia Bölgesi'nin iç kısmında yer alan kentlerden biri olan Stratonikeia, Muğla ili, Yatağan ilçesinin 7 km batısında, bugünkü Eskihisar Mahallesi'nde bulunmaktadır. Yatağan-Milas karayolu antik kentin hemen kuzey kenarından geçtiğinden, tarihi alana ulaşım çok kolaydır. Burası günümüzde olduğu gibi antik dönemlerde doğu-batı ve kuzey-güney yönlerindeki önemli geçiş yollarının birleşme yeri olan bir kavşak konumundaydı. Bu nedenle antik dönem boyunca bu bölgeden geçen yollar antik kent ya da hemen yakınından geçmekteydi.

Stratonikeia ve çevresindeki kaya resimleri Prehistorik Dönemlere, yerleşim olarak tespit edilenler ise Kalkolitik Dönem'a kadar inmesine rağmen, kentteki en erken mezar buluntusu MÖ 3. bine tarihlenmektedir. MÖ 2. bine tarihlenen tespitler, öncekine göre daha fazladır. Hitit Dönemi'nde Tawagalawa ve Milawata mektuplarında Atriya olarak bahsedilen alanın burası olduğu düşünülmektedir. Arkaik Döneme tarihlenen Kadıkulesi Tepesi üzerindeki yerleşimin sur duvarlarının büyük bir kısmı, kapıları ve kuleleri ile birlikte günümüze kadar korunmuştur. Yerleşim merkezi ve çevresi Arkaik Dönem içerisinde Khrysaoris, MÖ 5. yüzyılda ise Idrias olarak adlandırılmaktadır. Kentin ismi MÖ 430 yıllarından sonra Hekatesia olarak değişmiştir. MÖ 4. yüzyılda Kadıkulesi Tepesi'nin kuzeyindeki düzlük alan da yerleşime dahil edilmiş ve bu dönemde aşağı kente yeni sur duvarı inşa edilirken, Kadıkulesi Tepesi üzerindeki yukarı kentin eski sur duvarları da tamir edilmiştir.

Stratonikeia kent planı.

Yerleşim MÖ 3. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren, Stratonikeia ismini kullanmaya başlamıştır. Stratonikeia ve içinde bulunduğu bölge, Helenistik Dönem boyunca, Seleukos, Ptolemaios, Makedonyalılar, Rodos ve Roma arasında el değiştirmiştir. MÖ 2. yüzyılda *gymnasion* ve tiyatro gibi yapıların da bulunduğu anıtsal eserler inşa edilmiştir. Aynı imar faaliyetleri Augustus Dönemi'nde ve MS 2. yüzyılda da artarak devam etmiştir. Augustus Dönemi'nde kentte yapılan en anıtsal düzenlemelerden birisi, tiyatrodaki yeni eklemeler ile Augustus Kutsal Alanı'nın tiyatro ile birlikte yeniden planlanıp, iki yapının uyumlu bir şekilde tekrar inşa edilmiş olmasıdır. Yerleşim, Hadrianus ve Antoninus Pius Dönemi'nde (MS 117-161) kısa bir süre Hadriannopolis olarak anılmakla birlikte, Doğu Roma Dönemi sonuna kadar en uzun süre kullanıldığı bilinen isim Stratonikeia adıdır. Kentteki en önemli imar faaliyetlerinden birisi MS 4-5. yüzyılda gerçekleşmiş ve bunda Apollinarios ve eşi ile Maximus'un büyük maddi destekleri olmuştur. Beylikler, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri'nde de yerleşim aynı şekilde devam etmiş ve antik kentin üzerinde kurulmuş olan günümüz yerleşiminin adı Eskihisar'a dönüşmüştür. Son döneme kadar buradaki yerleşimde küçülme veya büyümeler olmakla birlikte önemini aynı şekilde muhafaza etmiştir.

Stratonikeia'nın, yaklaşık 3600 m uzunluğundaki sur duvarlarına bağlı olarak sınırları bilindiğinden, büyüklüğü kolayca anlaşılabilir. Kentte Arkaik Dönem'den günümüze birçok yapı kalıntısı bulunmaktadır. Bunlardan Helenistik, Roma ve Doğu Roma dönemlerine ait olanlar; *Gymnasion* ve *Propylon*, Kuzey Şehir Kapısı ve Sütunlu Cadde, *Bouleuterion*, Tiyatro, Augustus-İmparatorlar Tapınağı, Batı Cadde, *Latrina*, Roma Hamamları, su yapısı ve Kiliseler gibi yapılarıdır.

Beylikler, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerine ait olanlar ise Selçuk Hamamı, Şaban Ağa Camii, Ağa Evleri, Köy Meydanları, Boya Atölyesi, dükkanlar ve sokaklar ile bütünlük oluşturan yerleşim dokusundan oluşmaktadır. Bu haliyle Stratonikeia, antik dönemler ile Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi yapılarının yan yana aynı alanda bulunduğu ve buna uygun koruma çalışmalarının gerçekleştirildiği farklı ve özel bir yerleşim dokusuna sahiptir.

Böylesine yoğun tarihi kalıntılar ve kültürel zenginliğe sahip olan Stratonikeia'da gladyatörlerin eğitim gördüğünü, barındığını ve dövüştürüldüğünü kanıtlayan yazıtlar ve mezar stelleri de bulunmuştur. Bunların dışında, bu düşünceleri destekleyen terrakotta ve kandil üzerindeki betimlemeler gibi birçok veri de ele geçmiştir. Gladyatör oyunları Anadolu'ya Roma İmpara-

torluğu ile birlikte gelmiş ve Pax Romana sürecinde refah seviyesinin yükselmesi ve barış ortamının olması oyunların popülaritesini arttırmıştır. Bunların ortaya çıkışı ile ilgili farklı görüşler olsa da Roma İmparatorluk Dönemi'nde bir propaganda aracı olarak kullanıldığı bilinen bir gerçektir.

Kentte Yapılan Gladyatör Gösterileri

Bir propaganda aracı olan gladyatör gösterileri, Augustus-İmparatorlar Tapınağı rahipleri tarafından Stratonikeia'da da uygulanmıştır. Erken İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen bu tapınaktaki rahiplerin gladyatör oyunları düzenlediği yazıtlardan bilinmektedir. Kentte yapılan Zeus Panamaros Bayramı'nı anlatan yazıtlarda, spor karşılaşmaları kapsamında gladyatör oyunlarından da bahsedilmektedir. Stratonikeia yazıtlarına göre, dövüslere gladyatör veren kişiler, genellikle imparator kültü rahipleri olup, bu kişilerin dövüşlerde kullanılmak üzere, gladyatörleri hazır bulundurdukları ileri sürülmektedir. Bir yazıtta *Stratonikeia'da, Titus Flavius Aeneas, arkhierous'luk görevini yaparken, gladyatör dövüşü ve köpeklerle sürek avı düzenlediği* yazmaktadır. Ayrıca yazıttan bu gösterilerin çok masraflı olduğu ve imparator izni olmadan gladyatör oyunlarının düzenlenemeyeceği de anlaşılmaktadır.

Stratonikeia'da hayvan dövüşlerinin (*venatiines*) düzenlenip düzenlenmediği tam olarak kanıtlanamamıştır. Ancak gladyatör dövüşlerinin esas düzeni içerisinde sabah hayvan dövüşleriyle seyircilerin eğlendirildiği ve gladyatörlerin öğleden sonra arenaya çıktığı bilinmektedir. Stratonikeia'ya yakın yerleşimlerden, Hierapolis ve Aphrodisias gibi kentlerde bulunan hayvan dövüşlerinin resmedildiği kabartmalar, bu kentlerde dövüşlerin yapıldığını göstermektedir. Ayrıca bu kabartmalar üzerinde görülen hörgüçlü boğalar, Hint kökenli bir türdür ve Karia Bölgesi'ndeki çiftliklerde özel olarak üretilmekteydi. Stratonikeia'da Karia Bölgesi'nin en önemli yerleşmelerinden biri olduğu için boğaların burada da dövüştürüldüğü varsayılabilir. Kente ait sikkeler üzerinde görülen hörgüçlü boğa betimlemeleri bu düşünceyi doğrulayan önemli veriler arasında yer almaktadır.

Kentteki Luduslar

Roma İmparatorluk Dönemi'nde, İmparatorluk *Ludusları* ve yerel *Luduslar* olmak üzere iki tip gladyatör okulu bulunmaktadır. Yerel *Luduslar*da bazı zengin Romalılar, köle ve gönüllülerden oluşan *familia gladiatoriae* adı verilen gladyatör grupları kurup ya da satın alıp, onlara villalarındaki özel yerlerde eğitim veriyorlardı. Bunlar dövüslere çıktığı gibi sahiplerini koruma görevi de üstleniyordu. İmparatorluk *Ludusla-*

rı ise askeri bir düzen içerisinde olup çok daha profesyoneldi. İmparatorluk ya da yerel olsun, bütün okullar imparatorluğun denetimi altındaydı. Stratonikeia'da bir yazıtta İmparator Kültü Rahibi ve Çelenk Taşıyıcısı, Metrodoros oğlu Hiera Komeli Uliades tarafından getirilen gladyatörlerin mezarı yazmakta ve kente dışarıdan da dövüşler için gladyatörlerin getirildiği ve ölenlerin kente gömüldüğü anlaşılmaktadır. Bir diğer yazıtta, *Tiberius, İmparator Kültü rahibi iken; Gladyatörlerin Ailesi []* ifadesi yer alır ki bu ifade Stratonikeia'da gladyatörlerin eğitildiğini kanıtlar niteliktedir. Yerel *Luduslar*, İmparatorluk *Ludusları* çapında büyük bir okul olmasa da varlıklı bir ailenin yerel *familia gladiatoriae* grubu kurduğu ya da satın alarak burada eğittiği anlaşılmaktadır.

Gladyatör Gösterilerinin Yapıldığı Yer

Ludus'un olması için barınma ve dövüşler için uygun bir alanın bulunması gerekmektedir. Stratonikeia'da bu tür bir yapı henüz açığa tespit edilmemiştir. Açığa çıkarılan yapılar ve kentin topoğrafyası dikkate alındığında bu tür gösteriler için yeni bir yapının kentin doğusunda aranması doğru olacaktır. Bunun dışında, mevcut yapılardan, Helenistik Dönemde inşa edilen *gymnasion* bu ihtiyaçlara cevap verebilecek büyüklükte, 105x267 m ölçülerinde geniş bir yapıdır. *Gymnasion*'un yalnızca kuzey kenarı ve

Gymnasionun kapladığı alan ile üzerinde ve yanında bilinen yapılar.

güneydoğu dış kenarı kazıldığı için yapı bütünü hakkındaki bilgiler sınırlıdır. Fakat bu kadar büyük boyutlu bir alanda *Ludus*'un ihtiyaçlarına cevap verebilecek bölümün olabileceğini düşünmek yanlış olmayacaktır. *Gymnasionun* doğu kısmına kentin en geniş doğu-batı caddesinin bağlanmış olması, caddeden gösterişli *propylon* (anitsal giriş kapısı) ile girilmesi, *propylon*'daki basamakların çok kullanıma bağlı olarak fazlaca aşınması ve buradaki diğer düzenlemelerin izleri bu düşünceleri desteklemektedir.

Gladyatörlerden Droseros'un mezar yazıtı bu konuda önemli bilgi-

ler içermektedir. Mezar stelinde Üçüncü kategoriden Droseros. Beni, Droseros'u, Kader Tanrıçası'nın oyunlarıyla Akhilleus öldürdü. Bir zamanlar sahnelerde ben vardım; şimdi stadionlarda Akhilleus var yazmaktadır. Dövüşlerin gerçek-

Provocator tipinde Droseros'un mezar steli.

leştiği yerlerden birisi olan *stadion* Stratonikeia'da var mıdır? Droseros'un mezar steli üzerindeki yazıtta geçen *stadion* kelimesi, Stratonikeia kentine ait bir *staion* yapısı için mi söylenmiştir? Kesin tanımlaması yapılmış bir *stadion* olmadığı ve kentte kazısı yapılmayan pek çok alan bulunduğu için bu soruları kesin olarak cevaplamak şimdilik güçtür. Stratonikeia yazıtla-

rında kentte *stadionun* varlığına dair bir kelimenin geçmemesi, Akhilleus'un kiralık bir dövüşçü olduğunu ve *stadionu* olan başka kentlerde de dövüşmüş olabileceğini düşündürmektedir. Ayrıca *stadion* kelimesinin burada sahne anlamında da kullanılmış olma ihtimali vardır. Bu sebeplerle yukarıda bahsi edilen yazıttan dövüşlerin *stadionda* gerçekleşmediği anlamını da çıkarmak mümkündür.

Anadolu'da gladyatör gösterileri için inşa edilen amfi tiyatrolar oldukça azdır. Bunun dışında dövüşler için *stadion* ve tiyatrolarda değişiklik yapıp kullanan Hierapolis, Nysa ve Milet gibi kentler de mevcuttur. Stratonikeia tiyatrosu incelendiğinde, Augustus Dönemi ve sonrasında düzenlemelerin yapıldığı bilirse de Helenistik geleneğin devam ettiği ve dövüşler için uygun bir alan olmadığı açıktır. Dövüşlerin yapılmasına uygun hale getirmeye yönelik bir düzenleme de yapılmamıştır. Ayrıca or-

Tiyatro ve orkestrası.

kestranın boyutu da bu gösteriler için yeterli büyüklükte değildir.

Bu bilgiler ve mevcut kalıntılara göre gladyatör dövüşleri için en uygun alanın şimdilik *gymnasion*un güney kısmı olabileceğini söylemek mümkündür. Yerel bir *Ludus*'un varlığının yazıtlarla da kanıtlandığı düşünüldüğünde, gladyatörlerin varlıklı bir kişinin evinde de ikamet etmiş olabileceği ve yalnızca dövüşler ile antrenman için *gymnasionu* kullandığı da düşünülebilir. Gelecekte kent içinde ve *gymnasionda* yapılacak kazılar ile bu durum kesinlik kazanacaktır.

Kentte Belirlenen Gladyatör Tipleri

Stratonikeia'da gladyatörlerle ilgili birçok buluntu var olmasına rağmen, bunların en önemlisi şüphesiz ki mezar stelleridir. Kentte farklı *armaturalara* (sınıflara) ait toplam 14 gladyatör mezar steline rastlanmıştır. Kendi aralarında veya değişik sınıflardan gladyatörler ile müsabakalar gerçekleştiren bu tiplerin *armaturalarına* bakıldığında, kentte birçok dövüş organize edildiği anlaşılmaktadır. Aynı *armaturaya* ait gladyatörler bile kendi içinde farklı liglerde dövüşmekte, bu durum da gladyatör sayısının çokluğu açısından bir veri oluşturmaktadır. Stratonikeia'da belirlenebilen gladyatör tipleri; *Murmillo*, *Thraex*, *Provocator*, *Secutor* ve *Retiarius*'dur. Bu tiplerin mezar stelleri üzerinde-

ki yazıtları, betimlemeleri, isimleri, kategorileri ve başarılarını gösteren çelenkler çok açıktır. Hatta ikonografik açıdan kentte bulunan gladyatörlerin hepsinin, mezar stelleri üzerinde hamle pozisyonunda betimlenmesi, arenada yaşanan bir anı canlandırmak düşüncesinin bir sonucu olmalıdır.

Kentin Kuzey Şehir Kapısı'ndan itibaren başlayıp, Stratonikeia ile Lagina Hekate Kutsal Alanı arasındaki kutsal yol kenarında bulunan nekropol alanı yaklaşık 2,5 km devam etmektedir. Kent Nekropolü'nün bitiminden sonra, Börükçü (Koliorga) yerleşimine varmadan önceki bir alanda yapılan kazılarda, bir kısmı bu çalışmada ele alınan mezar stelleri bulunmuştur. Alanda 2000 yılında Muğla Müze Müdürlüğü tarafından yapılan kazılarda mezar stellerinin dışında, grup halinde 10'dan fazla mezar tespit edilmiştir. Mezarlar sıralı olarak yerleştirilmiş ve bunlar plaka tekne tipinde mermer örneklerdir. Bu alanda sadece gladyatörlerin gömülmüş olması MS 2. yüzyıl sonu-MS 3. yüzyıl başlarında burasının küçük bir Gladyatör Nekropolü olduğuna işaret eder.

Murmillo

Kentte ele geçen mezar stelleri arasında *murmillo* tipinde yalnızca bir gladyatöre rastlanmıştır. Stel üzerindeki yazıtından adının "Yaşayan" anlamına gelen *Vitalis* ol-

duğu öğrenilen gladyatörün elinde bir palmiye dalı tutması üstün başarılar kazandığını ve “Şanlı Gladyatör” olarak onurlandırıldığını göstermektedir. Etrafında yer alan çelenkler, elde ettiği başarıların bir

Murmillo tipinde, Şanlı Gladyatör Vitallis'in mezar steli.

korumalığı takması, ağır bir sınıfa dahil olduğunu göstermektedir. Sorguç üzerinin keskin bir hatla düz kesildiği miğfer tipinden de *murmillo* sınıfına dahil olduğu anlaşılmaktadır. Gladyatörün giydiği korumalıklar ve kasıkları kapatan önlük haricinde çıplak bırakılan vücudu, meydan okuyan bir tavırla ölümle yüzleştiğini simgelemekte ve dövüşleri daha etkileyici bir hale getirmektedir.

Thraex

Tek bir stel üzerinde belirlenebilen bir başka gladyatör tipi *thraex*'dir. Trakyalı esirlerin gladyatör olarak dövüştürülmesiyle ortaya çıkan ve *thraex* olarak adlandırılan bu glad-

Thraex tipinde gladyatör steli.

başka kanıtıdır. Gladyatörler tipleri; giydiği kıyafetler, kullandığı teçhizatlar ve miğferlerinin şekline göre belirlenebilmektedir. *Vitalis*'in dikdörtgen uzun bir kalkan (*scutum*) tutması, sağ kolunu boydan boya saran korumalığı (*manica*), sol dizden aşağıya doğru sarılan bantların üzerine toka ile tutturulan ve kaval kemiğine gelen darbeleri önleyen

yatörlerin en büyük özelliği oldukça iri ve güçlü yapıda olmalarıydı. Stratonikeia'da bulunan stel üzerindeki figürün bir *thraex*'e ait olduğu her iki bacağını kasıklara kadar kapatan korumalıklar ve bunun üzerine giydiği *ocrealardan*, elinde tuttuğu ucu kıvrık olan ve *sica* adı verilen kılıçtan ve en önemlisi ucu kıvrık olan sorguçlu bir miğfer giymesinden anlaşılmaktadır.

*Thraex*lerin muhtemel rakipleri *murmillo* ve *hoplamachos*'tur. Stratonikeia'da bir *thraex*, bir adet de *murmillo* tipi gladyatör bulunması bunların birbiriyle dövüştüğünü düşündürmektedir. *Thraex* sınıfı gladyatörlerin diğer rakipleri olan *hoplamachos* sınıfı gladyatör henüz tespit edilmiş değildir. Buna karşılık *murmilloların* yalnızca *thraex* ile değil, *retiarius* ve *provocator* tipleriyle de dövüştüğü tahmin edilmektedir. *Murmillo*'nun kendi sınıfından olan başka bir *murmillo* ile karşılaşmış karşılaştığı kesin olarak bilinmemektedir.

Provocator

Stratonikeia'da beş adet bulunan *provocator* tipini, diğer gladyatörlerden ayıran en büyük özellik kendi aralarında dövüşmeleridir. Diğer tipler farklı sınıflardaki gladyatörlerle karşılaşabilirken *provocator*ler yalnızca birbiriyle mücadele ederlerdi. Gladyatör betimlemelerinin sorguçsuz ve enseye doğru genişleyen ve eğimli inen miğferleri, gö-

ğüs koruma levhası takmaları, orta boyutlu kalkanları, dizlerinin biraz üzerine çıkan metal bacak korumalıkları ve kısa kılıçları, bir bütün olarak *provocator armaturasının* özellikleridir ve Stratonikeia stelleri üzerinde de aynen görülmektedir. Kentte bulunan eserlere göre *provocator* tipinin yazıtıyla birlikte bütün olarak görülebildiği güzel bir örnek Droseros'un mezar stelidir.

Provocator tipinde Droseros'un mezar steli.

Secutor

Secutor takipçi anlamına gelmektedir. Stratonikeia'da bulunan üç *secutor* tipi gladyatör, ağır silahlanmış gladyatörler sınıfını temsil eden kıyafetleri ve teçhizatları dışında, miğferi ile diğerinden ayırt edilmektedir. Bu miğfer, ince ve

keskin profile sahip yuvarlak sorgu-
çulu ve boyundan aşağıya doğru
eğimlidir. Bu tipin yazıtıyla birlikte
tam olarak görülebildiği örnek Ch-
rysopteros'un mezar stelidir.

Retiarius

Kentte iki adet stel ile temsil edilen
retiarius belki de gladyatör tipe-

ağır silahlanmış gladyatör sınıfın-
dan farklı olarak, silahları *tridens*
adındaki üç dişli bir yaba, bazen
kısa bir kılıç ve 3 metrelik ağdan
oluşmaktadır. Bu ağın kenarlarına
hamle esnasında kullanışlı olması
için kurşun ağırlıklar takılmakta-
dır. Kentteki *retiarius* sınıfı gladya-
törlere güzel bir örnek Eumelos'un
mezar stelidir.

*Secutor tipinde
Chrysopteros'un mezar steli.*

meleri arasında en dikkat çekici
olanıdır. Ağır silahlı sınıfa dahil
olmayan bu gladyatörler deri bir
bel kemeri ve kasık önlüğü giy-
mektedir. Sol kolu üzerinde omzu
ve enseyi koruyan *galerus* adındaki
omuz kalkanından başka bir koru-
yucusu bulunmamaktadır. Bunların

*Retiarius tipinde
Eumelos'un mezar steli.*

Takipçi anlamına gelen *secutor*,
retiarius'un standart rakibidir. Kul-
landığı miğferin yüzgece benzeyen
sorgucu, ağ ve üç çatalıyla silahlan-
mış rakibine karşı oynadığı balık
rolüne uymaktadır. MS 2. ve 3. yüz-
yılıda en sevilen karşılaşmalardan
biri olan *Retiarius-Secutor* dövüş-
leri oldukça heyecanlı olmalıydı.
Zırhsız ve miğfersiz dövüşen *retia-*

rius ağır sınıf bir gladyatör olan *secutor* ile karşılaşmalarında çevikliği ile dövüşleri kendi avantajına çevirebilmekteydi. Ancak ağını veya *tridensini* kaybedip yakın dövüş pozisyonunda olduğunda *secutor* daha avantajlı duruma geçmiş oluyordu.

Sonuç olarak, yazıtların dışında, yapılan kazılarda bulunan ve kent içindeki ikinci defa kullanımlara bağlı olarak ele geçen steller, Stratonikeia'da gladyatörlerin varlığını ve burada eğitildiklerini kesin olarak göstermektedir. Bunlara ilave olarak, şimdilik yeri kesin olarak bilinmemekle birlikte, kent içinde yapılan gösterilere de katılmış olduklarını söylemek mümkündür. Kentte karşılaşmalara katılan, en azından 5 ayrı gladyatör tipinin varlığı bilinmektedir. Stellerin tarihlendiği MS 2. yüzyılın sonları ile 3. yüzyılın başında popüler olan bu karşılaşmalar Stratonikeia'da da oldukça ilgi görmüş olmalıdır. Bunların dışında, mezarların aynı alanda yer alması ve yanında başka gömünün bulunmaması, gladyatörlerin ayrı bir alanda mezarlıkları olduğunu ve buraya gömüldüklerini göstermektedir. Mezarlarına dikilen steller ise onların hikayeleri, tipleri ve başarıları hakkında önemli bilgiler vermektedir.

Prof. Dr. Bilal SÖĞÜT

bsogut@pau.edu.tr

Pamukkale Üniversitesi,

Kınıklı Kampüsü, Fen-Edebiyat Fakültesi,

Arkeoloji Bölümü,

Pamukkale-DENİZLİ

Ark. Fatma AYTEKİN

faytekin86@gmail.com

Stratonikeia Kazısı,

Eskihisar Mahallesi,

Yatağan-MUĞLA

Seçilmiş Kaynakça

- Akat, S., *Lidya Bölgesinde Bulunan Gladyatör Anıtları*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2001. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Aydaş M., "Gladiatorial Inscriptions from Stratonikeia in Caria", *Epigraphica Anatolica* 39, 2006, 105-110.
- Aytekin F., "Stratonikeia'dan Provocator Stelleri", B. Söğüt (Ed.), *Stratonikeia Çalışmaları 1, Stratonikeia ve Çevresi Araştırmaları*, İstanbul, 2015, 125-136.
- Blümel W., "Neue Inschriften aus Karien II: Mylasa und Umgebung", *Epigraphica Anatolica* 37, 2004, 1-42.
- Carter M., "Arkhiereis and Asiarchs. A Gladiatorial Perspective", *Greek, Roman and Byzantine Studies* 44, 2004, 41-68.
- Daremberg C. - Saglio E., *Dictionnaire des Antiquites Grecoques et Romanies*, Paris, 1887.
- Grossschmidt K. - Kanz F., *Efes Gladyatörleri*, Selçuk, 2002.
- Jacobelli L., *Gladiators at Pompeii*, Los Angeles, 2003.
- Jones C. P., "Gladiator Epigrams from Beroea and Stratonikeia (Caria)", *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 163, 2007, 45-48.
- Kontakosta A. C. H., "Gladiatorial reliefs and élite funerary monuments", *Journal of Roman Archaeology* 70, 2008, 190-229.
- Mann C., "Um keinen Kranz, um das Leben Kämpfen wir" Gladiatoren im Osten des Römischen Reiches und die Frage der Romanisierung, *Studien zur Alten Geschichte* 14, Berlin, 2011.
- Meijer F., *Gladyatörler Tarihin En Önemli Sporu*, Çev. D. Gönenç, İstanbul, 2008.
- Pflug H., "Helm und Beinschiene Eines Gladiators", *Antike Helme, Monographien* 14, 1988, 365-375.
- Pfuhl E. - Möbius H., *Die Ostgriechischen Grabreliefs I*, Mainz am Rhein, 1977.
- Robert L., *Les Gladiateurs dans l'Orient Grec*, Amsterdam, 1971.
- Rumscheid F., "Regionale Moden Bel Gladiatören und Athletische Eurhythmie Eines Kochtopfes Vier Neu Gefundene Grabreliefs Aus Mylasa", *60. Yaşında Fahri Işık'a Armağan*, İstanbul, 2004, 631-644.
- Saraçoğlu A. - Çekilmez M., "A Gladiator Stele From Tralleis", *Epigraphica Anatolica* 43, 2010, 57-58.
- Söğüt B., "Stratonikeia 2008 Yılı Çalışmaları", *31. Kazı Sonuçları Toplantısı-4*, 2010, 263-286.
- Söğüt B., "Stratonikeia 2009 Yılı Çalışmaları", *32. Kazı Sonuçları Toplantısı-4*, 2011, 194-211.
- Söğüt B., "Stratonikeia 2010 Yılı Çalışmaları", *33. Kazı Sonuçları Toplantısı-4*, 2012a, 395-419.
- Söğüt B., "Börükçü 2003-2006 Yılları Kazıları", B. Söğüt (Ed.), *Stratonikeia'dan Lagina'ya Ahmet Adil Tırpan Armağanı*, İstanbul, 2012b, 553-586.
- Söğüt B., "Stratonikeia, Takvim ve Diokletian Kararı", *Aktuel Arkeoloji*, 2012c, 114-116.
- Söğüt B., "City of Eternal Love and Gladiators", *Actual Archaeology* 82, 2012d, 80-91.
- Söğüt B., "Stratonikeia'da Hellenistik Dönem Öncesi", M. Tekocak (Ed.), *K. Levent Zoroğlu'na Armağan*, İstanbul, 2013a, 605-623.
- Söğüt B., "Stratonikeia 2011 Yılı Çalışmaları", *34. Kazı Sonuçları Toplantısı-3*, 2013b, 45-51.
- Söğüt B., "Stratonikeia", E. Hrnciarik (Ed.), *Turkey Through the Eyes of Classical Archaeologists, 10th Anniversary of Cooperation between Trnava University and Turkish Universities*, 2014, 27-37.
- Söğüt B., "Stratonikeia 2013 Yılı Çalışmaları", *36. Kazı Sonuçları Toplantısı-3*, 2015a, 597-622.
- Söğüt B., "Stratonikeia'daki Koruma Uygulamalarından Örnekler", E. Okan-C. Atila (Ed.), *Prof. Dr. Ömer Özyiğit'e Armağan*, İstanbul, 2015b, 379-396.
- Staab G., "Zu den neuen Gladiatorenmonumenten aus Stratonikeia in Karien", *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 161, 2007, 35-46.
- Staab G., "Zu zwei neuen Epigrammen aus Stratonikeia in Karien", *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 170, 2009, 35-42.
- Şahin M. Ç., "The Inscriptions of Stratonikeia", *Inscriben griechischer Städte aus Kleinasien* 68, Bonn, 2010.
- Uzunaslın A., *Gladyatörler, Arenanın Tutsak Savaşçıları*, Ankara, 2010.